

«НОВИЙ НАЦІОНАЛІЗМ» ЕРНСТА ЮНГЕРА ЯК МЕТАФІЗИЧНИЙ КОДЕКС «ЛЮДИНИ НОВОГО ТИПУ»

У статті досліджено концептуальні витoki програми «нового націоналізму» німецького письменника і філософа Ернста Юнгера, пов'язані з «переживанням війни» (*Kriegserlebnis*) людиною «нового типу» та феноменом фронтового братерства, а також розкрито специфіку цієї новизни щодо класичних модерних ідеологій і суміжних політичних рухів міжвоєнної Німеччини.

Ключові слова: Ернст Юнгер, консервативна революція, новий націоналізм, людина нового типу, «переживання війни» (*Kriegserlebnis*).

Ернст Юнгер (1895–1998) не випадково увійшов до анналів філософії політики саме під іменем «консервативного революціонера», а не, скажімо, «націоналіста», яким позиціонував себе на зорі літературної та політичної кар'єри [19, с. 54]. Ще у веймарські роки він став відомий як автор програми так званого «нового націоналізму», що був однією з поширених у ХХ ст. спроб деконструкції класичної модерної ідеології як надбання Нового часу, а також подолання автономії різних предметних «царин», у тому числі й політичної.

Попри те, що основні статті періоду політичної журналістики Юнгера (1923–1933) нині цілком доступні в російськомовних (а почасти – й україномовних) перекладах, існує гостра потреба в їх історико-філософському осмисленні. Зокрема, специфіка рецепції його ідей у сучасних інтелектуальних, а також право- і ліворадикальних колах спонукає до аналізу таких ключових питань, як ставлення Юнгера до Французької революції, його погляди на «єврейське питання», взаємини «нового націоналізму» з традиціоналізмом і націонал-соціалізмом тощо. Неоднозначність відповідей на ці питання вказує на брак уваги до відправної точки Юнгерових ідей, а саме – метафізичного портрета «нового людського типу» у його працях.

Звісно, вшанований як лідер націонал-революціонерів, Е. Юнгер не мав би заперечень, побачивши своє ім'я серед імен інших «співців революції». Однак, відгукуючись про Французьку революцію цілком позитивно і ремствуючи на те, що справжньої революції в Німеччині 1918 р. так і не відбулося (порівняно з успішними «великими» переворотами в історії), до ключових революційних ідей він зараховував зовсім невідомі «свободу, рівність і братерство». Обстоювана ним ідеологія «консервативної революції» (революційної за формою і консервативної за змістом, за визначенням Гуго фон Гофманстала)

намагається поєднати формальний ідеал тотальної деструкції наявного з утвердженням «консервативних» і «природних» принципів «грунту і крові». Юнгеровий націоналізм, «новий» стосовно ліберального породження самої ж революції, взявши на озброєння її радикалізм (однак тепер уже в консервативних «реакційних» цілях), автоматично перекреслює символічну спадкоємність від 1789 р., тим самим цілковито дистанціюючись від просвітницької місії доби модерну і вдаючись до повної інверсії світоглядних трофеїв Французької революції. «Новий націоналізм» Юнгера зорієнтований не на маси, а на енергійну особистість; його ідеалами є не пустопорожньо-абстрактні рівність, справедливість або свобода; він прагне не ширяння у безповітряному просторі теорій, а укорінення «в суспільстві, крові та ґрунті»; соціалізму «обов'язку» він надає перевагу перед соціалізмом можливостей [19, с. 55].

Деконструкція просвітницького ідеалу у Юнгеровій політичній публіцистиці живиться кількома парадигмальними джерелами. По-перше, це невід'ємне від самого явища революційного консерватизму ніцшеанство, від якого Юнгер, за його власним зізнанням, успадкував поділ людей на «сильних» і «слабких» на протигагу до абстрактного поняття індивіда [27]. По-друге, це німецький романтизм з його ціннісним протиставленням органічного механічному й особливого – універсальному [7]. По-третє, тексти таких піонерів німецької консервативно-революційної думки, як Вернер Зомбарт, Освальд Шпенглер та Артур Мьоллер ван ден Брук: ремінісценції до ключових концептів їхньої творчості – характерна риса ранніх публікацій Юнгера. Зрештою, конкретним поштовхом до розвитку антипросвітницьких ідей останнього став його вступ на факультет природничих наук Ляйпцизького університету восени 1923 р., де він слухав

курс зоології автора концепції неовіталізму Ганса Дріша і відвідував філософські лекції Фелікса Крюгера та його асистента Уго Фішера (попри пропозицію Крюгера зайнятися філософією професійно і зробити академічну кар'єру, Юнгер, як відомо, обере стезю вільного інтелектуала [4, с. 37]). В університеті ж відбулося знайомство Юнгера із професором Гансом Фраєром, провідним теоретиком консервативної революції, майбутнім автором праці «Революція справа» (1931) [7]. Його ідейний вплив позначиться згодом на Юнгеровому формулюванні «священного обов'язку» націоналіста – «подарувати Німеччині першу справжню революцію, тобто революцію, засновану на абсолютно нових ідеях» [16, с. 79].

У контексті аналізу світоглядного становлення молодого Юнгера варто згадати його амбівалентність щодо Маркса і марксизму. З одного боку, він таврує покоління марксистсько-дарвіністських матеріалістів [8, с. 42], з іншого – приймає відому тезу Маркса про те, що справа полягає не у тому, щоб пояснювати світ, а у тому, щоб змінити його [9, с. 66]. Однак у тлумаченні цих змін шляхи марксизму і націоналізму розходяться: на переконання Юнгера, боротьба з матеріальним гнобленням – надто дріб'язкова мета для справжніх «бійців за ідею» [17, с. 127–128].

Разом із тим Юнгер був щиро переконаний, що такі три чинники, як єдність мети, спільність ворога та прагматика руху, повинні згуртувати всі споріднені опозиційні течії в один великий антиліберальний фронт, і ця його вимога безпосередньо ілюструє філософсько-політичні засновки для ототожнення консервативної революції з «Третім Шляхом» як радикальним антицентром, незвідним ні до правої, ні до лівої ідеології [1]. Адже той факт, що Юнгер постулює необхідність об'єднання правого і лівого крила, зовсім не свідчить про його лояльність до певного з них. Приміром, «вирок», винесений ним комунізму, мало чим відрізняється від його оцінки італійського фашизму [18, с. 221].

Взагалі, мотиви руху і революції, піднесених до рівня чистої ідеї вічного оновлення та динаміки, що позбавлена жорстких орієнтирів, є пріоритетними в Юнгерівій політичній публіцистиці і становлять причину його відмови від консерватизму як «упертого чіпляння за минуле» [21, с. 22], з яким «консервативність» принципів «нової революції» не має нічого спільного. Апелюючи до традиції, Юнгер цілком переосмислює це поняття, вбачаючи в ньому не якусь завершену форму, а «вічно живий дух» [23, с. 81]. У світлі такого розуміння ідеї революції 1789 р. Юнгер сприймає не стільки як хибні, скільки як мертві й віджилі [12, с. 63].

Варто зазначити, що найгіршим ворогом традиції Юнгер вважає саме «старий консерватизм», який і перетворює її на «форму». В цьому вияв-

ляється ще один сенс деконструкції класичної модерної ідеології, що втратила адекватність історичним реаліям міжвоєнного періоду, на який припадає написання основних консервативно-революційних творів філософа. «Революція руйнує традицію як форму, але саме тому здійснює смисл традиції» [12, с. 97] – власне, у цій афористичній тезі Юнгера виразно сформульовано ті принципи, які з'являться в повоєнній праці іншого видатного консервативного революціонера і, «за сумісництвом», традиціоналіста Юліуса Еволи «Люди та руїни»: «...традиція не має нічого спільного зі смиреним конформізмом щодо минулого або його інертним подовженням у теперішнє. Традиція за своєю сутністю є дещо метаісторичне та водночас динамічне...» [7, с. 9–10].

На відміну від нинішніх прихильників «правих» чи «лівих», уже в 1920-х рр. Юнгер демонстрував крайнє презирство до міжособної боротьби між націоналістами та комуністами за сфери впливу. Разом із тим він наполягав на чистоті та якості «рядів» й уникненні різноманітних «попутчиків» [21, с. 19].

Такі вимоги до претендентів на звання «справжнього руху» автоматично означали встановлення чіткої демаркації між «новим націоналізмом» і націонал-соціалізмом. Не заперечуючи можливості їх поступового злиття в єдиний фронт, перепону на шляху останнього Юнгер убачав у таких основних чинниках: по-перше, націонал-соціалістів цікавили не так абсолютні історичні цілі, як боротьба за владу; по-друге, вони орієнтувалися на жорстку партійну структуру та, відповідно, переймалися здобуттям парламентської більшості.

Іншою демаркаційною межею, що розділяла «новий націоналізм» і програму НСДАП, було Юнгерове поняття «крові», яке протиставлялося ідеї органічної спільноти, чи «народу» (*Volk*), разом із доктриною «ґрунту і крові» консервативно-революційної течії «фьолькіш», що справила найбільший вплив на розвиток націонал-соціалізму, а також расовому біологізму й антисемітизму останнього: характеризуючи розмови щодо форми черепа чи арійського профілю як непристойні, німецький мислитель розглядав расу не як субстанційне, а як енергетичне поняття [5].

Загалом тактика, якої повсякчас дотримувався Юнгер у своїх роз'ясненнях суті програми «нового націоналізму» (тобто різке відмежування від течій і теорій, що претендують на спорідненість або навіть тотожність із ним), на перший погляд може здаватися визначенням від супротивного. Справді, вдаючись до граничного відособлення, Юнгер дискредитує і самі поняття «консервативного» та «революційного» як безперспективні щодо «нового націоналізму» (у цьому світлі пропозиція сучасного французького «нового правого» Гійома Фая замінити термін

«консервативна революція» на черговий оксюморон «археофутуризм» видається доволі дотепною). Така позиція Юнгера продиктована не так намаганням «спантеличити догматиків» чи фактом релятивізації класичних політичних категорій, що набувають ролі ідеологічних смислів уже з часів якобінської диктатури [2, с. 132], як цілковитою заміною проблеми ідентифікації теоретичних меж «нового націоналізму» завданням окреслити метафізичний портрет його прибічника і носія – так званого «нового людського типу». Саме метафізичні принципи, які сповідує останній, стають ідейною платформою для руху: ідеалом націоналіста проголошується його внутрішня позиція; і всі, хто прагне цього ідеалу, попри розбіжність у поглядах, постають для нього спорідненими душами [15, с. 114].

У політичній публіцистиці Юнгера роль таких «метафізичних принципів» виконують поняття «характер», «кров», «дух», «воля» тощо, сповідування яких і стає підставою для приєднання до спільноти нових націоналістів – спільноти, де немає становиш чи майнових розрізень, але є чітке розуміння того, хто до неї не належить [26, с. 76]. Чергове визначення ідентичності *ad negativum* – це, вочевидь, аж ніяк не слабкість теорії «нового націоналізму», а, навпаки, цілеспрямоване уникнення формалізації критеріїв належності до товариства, яке піклується про «чистоту» своїх рядів.

Заперечуючи формальну рівність лібералізму і Просвітництва, Юнгер протиставляє їй модель ієрархічного суспільства, в якій спільнота рівних «людей нового типу» вивисується «над» рештою, що не відповідає вищезгаданому ідеалу «внутрішньої позиції» нового націоналіста. Пріоритетного значення у цій моделі набувають не демократичні гасла, а відповідальність суб'єкта за виконання свого обов'язку [21, с. 23]. Змістове наповнення означених принципів зумовлює й характер політичних вимог «нового націоналізму», який обстоює ідеал «національної, соціальної, озброєної та авторитарної держави всіх німців» [14, с. 164] на чолі з фюрером – суб'єктом, чий максимальний рівень повноважень прямо пропорційний рівню його відповідальності.

Хоча відправним пунктом розвитку «нового людського типу» Юнгер вважав вільгельмівську епоху, кінець якій поклала війна [25, с. 26], саме остання виявляється справжнім витоком як цього «типу», так і «нового націоналізму» (а може, й усієї консервативної революції) [19, с. 57]. Тож не дивно, що суб'єктом «істинної революції» постає, за Юнгером, фронтний солдат, «народжений» у Першій світовій війні. До цього типу філософ зараховує далеко не всіх вояків, а лише тих, хто свідомо культивує певну настанову до свого переживання [21, с. 19] (*Kriegserlebnis*, *Fronterlebnis*) і репрезентує «тип воїна» [24, с. 38].

Війна як радикальний метафізичний чинник, що визначив обличчя перших десятиліть ХХ ст., не має, на думку Юнгера, аналогів у попередній історії людства і може порівнюватися хіба що з релігійним феноменом «благодаті», яка раптово осяє людину, радикально змінюючи її [25, с. 26]. Саме безпрецедентний феномен технічної битви зробив цю епоху «новою». У творі «Робітник. Панування та гештальт» (1932), основній філософсько-політичній праці Юнгера, що стала підсумком його статей веймарської доби, він зазначатиме, що йдеться не про війну націй, держав або народів, як це було раніше; йдеться про таку війну епох, яка за своїм розмахом перевершує і Французьку революцію, і німецьку Реформацію [20, с. 237].

Варто зауважити, що у політичній публіцистиці філософа війна виявляється не тільки вихідною точкою становлення «нового людського типу», а й джерелом ієрархічного розподілу ролей у спільноті нових націоналістів. Тим самим критерієм, що дає змогу встановити чужорідність чи спорідненість її можливого учасника, є вже відоме нам поняття «крові», цілком позбавлене (попри значну долю ірраціоналізму) «біологізму расового вчення» [3, с. 332]. Саме війна, яка знищила розрізнення не лише між людьми, а й навіть між людиною і технікою, увиразнює, за Юнгером, справжню лінію демаркації між типами людей.

Порівнюючи Воїна із фаустівською людиною, яка звикла повертатися не з порожніми руками навіть із пекла [23, с. 56], Юнгер демонструє найкоштовніший «трофей» учасника війни, гідної називатися «промисловою» (*Produktionskrieg*) [8, с. 42] – війни, у якій сама матерія вершить суд над епохою і марксистсько-дарвіністським поколінням, що звикло «упокорюватися речовині», як Богу [8, с. 44–45]. Цим «скарбом», винесеним людьми нового типу із горнила «промислової війни», є тверда переконаність у тому, що головне – людина, а не техніка, і жодна техніка не здатна здолати «душевну силу» [24, с. 36]. На глибоке переконання Юнгера, техніка – це інструмент, який нічим не відрізняється від інших і за допомогою якого людина може і повинна здійснювати все, що забажає. Однак, зауважує він, техніку не можна зводити до засобів виробництва та задоволення матеріальних потреб: її наділено вищим призначенням – бути засобом здійснення «істинної революції» [13, с. 52].

Не дивно, що у цьому «гранично механістичному» [12, с. 60] світі джерелом і критерієм справжньої спільноти для Юнгера є метафоричне поняття крові. Цінність і сила крові, яка не потребує жодної раціональної легітимації, стає новим принципом гомогенності спільноти, утвореної духом фронтового братерства, і підставою для релятивізації всіх інших форм розрізнення, властивих довоєнному суспільству. Таким чи-

ном, евристика і досягнення фронтовика, який отримав право називатися Воїном, згідно з окресленими Юнгером вимогами, містяться у специфічних висновках, які він виніс із «промислової війни» на протигагу до її «песимістичного» та «матеріалістичного» переживання. Парадоксальний досвід Воїна філософ резюмує таким чином: «Лише побачивши силу матерії, ми зрозуміли силу ідеї. Лише відкривши для себе плідність жертви, ми зрозуміли цінність людини й відмінність рангів між людьми» [19, с. 56]. Ці висновки стануть основою *opus magnum* Юнгера, в якому з'явиться образ Робітника як спадкоємця типу Воїна та носія нової ієрархії в суспільстві.

Отже, програма «нового націоналізму» Ернста Юнгера, не вписуючись у формат політико-ідеологічних дискусій XIX ст., є цілком оригінальним метафізичним проектом, що має своєю

відправною точкою феномен «промислової війни» (*Produktionskrieg*), а концептуальним центром – так званий «новий людський тип», чий досвід «переживання війни» (*Kriegserlebnis*) зумовив його переконаність у «силі ідеї» та знання справжньої відмінності між «рангами» людей. Тому «істинна» революція як інструмент і практичний корелят метафізичної переоцінки всіх цінностей епохи, символом якої є «спуistoшена ділянка землі між окопами» [22, с. 157], постає закономірним розгортанням *Kriegserlebnis* у політичній публіцистиці Е. Юнгера, який проводить строгу демаркацію між «новим націоналізмом» і тими «суміжними» теоріями та рухами (націонал-соціалізм, націонал-лібералізм, консерватизм тощо), що не спромоглися до усвідомлення абсолютних історичних цілей і основного метафізичного чинника їх досягнення – «внутрішньої позиції» людини «нового типу».

1. Дугин А. Г. Консервативная Революция. Краткая история идеологии третьего пути / А. Г. Дугин. – Режим доступу: <http://elements.lenin.ru/1konsrev.htm>. – Назва з екрана.
2. Михайловский А. В. К политической философии консервативной революции / А. В. Михайловский // Теоретический альманах Res cogitans. – М. : Юность, 2007. – С. 125–149.
3. Михайловский А. В. Политическая публицистика Эрнста Юнгера в интеллектуальной истории Веймарской Германии / А. В. Михайловский // Националистическая революция. Политические статьи 1923–1933 гг. / Э. Юнгер. – М. : Скимень, 2008. – С. 317–362.
4. Солонин Ю. Н. Эрнст Юнгер : образ жизни и духа / Ю. Н. Солонин // Рабочий. Господство и гештальт ; Тотальная мобилизация ; О боли / Э. Юнгер. – СПб. : Наука, 2000. – С. 5–55.
5. Хайдарова Г. Рецензия на две книги Э. Юнгера / Г. Хайдарова. – Режим доступу: http://anthropology.ru/ru/texts/khaidar/juenger_01.html. – Назва з екрана.
6. Шлоссбергер М. Эрнст Юнгер и консервативная революция / М. Шлоссбергер. – Режим доступу: <http://konservativizm.org/konservativizm/theory/060310173329.xhtml>. – Назва з екрана.
7. Эвола Ю. Люди и руины / Ю. Эвола // Люди и руины. Критика фашизма : взгляд справа / Ю. Эвола. – М. : АСТ ; АСТ МОСКВА ; ХРАНИТЕЛЬ, 2007. – С. 5–268.
8. Юнгер Э. Война как внутреннее переживание / Э. Юнгер // Там само. – С. 40–47.
9. Юнгер Э. Воля / Э. Юнгер // Националистическая революция. Политические статьи 1923–1933 гг. / Э. Юнгер. – М. : Скимень, 2008. – С. 65–70.
10. Юнгер Э. Время судьбы / Э. Юнгер // Там само. – С. 94–99.
11. Юнгер Э. Заключительное слово к одной статье / Э. Юнгер // Там само. – С. 180–188.
12. Юнгер Э. Кровь / Э. Юнгер // Там само. – С. 59–64.
13. Юнгер Э. Машина / Э. Юнгер // Там само. – С. 48–53.
14. Юнгер Э. «Национализм» и национализм / Э. Юнгер // Там само. – С. 162–170.
15. Юнгер Э. Национализм и национал-социализм / Э. Юнгер // Там само. – С. 114–117.
16. Юнгер Э. Националистическая революция / Э. Юнгер // Там само. – С. 77–80.
17. Юнгер Э. Наша боевая позиция / Э. Юнгер // Там само. – С. 123–128.
18. Юнгер Э. О национализме и еврейском вопросе / Э. Юнгер // Там само. – С. 217–223.
19. Юнгер Э. Предисловие к книге Ф. Г. Юнгера «Марш национализма» / Э. Юнгер // Там само. – С. 54–58.
20. Юнгер Э. Рабочий. Господство и гештальт / Э. Юнгер // Рабочий. Господство и гештальт ; Тотальная мобилизация ; О боли / Э. Юнгер. – СПб. : Наука, 2000. – С. 55–440.
21. Юнгер Э. Разграничения и связи / Э. Юнгер // Националистическая революция. Политические статьи 1923–1933 гг. / Э. Юнгер. – М. : Скимень, 2008. – С. 19–25.
22. Юнгер Э. С чем мы вступаем в новый год / Э. Юнгер // Там само. – С. 156–162.
23. Юнгер Э. Соединяйтесь! / Э. Юнгер // Там само. – С. 81–87.
24. Юнгер Э. Техническое сражение / Э. Юнгер // Там само. – С. 34–39.
25. Юнгер Э. Фронтной солдат и вильгельмовская эпоха / Э. Юнгер // Там само. – С. 26–33.
26. Юнгер Э. Характер / Э. Юнгер // Там само. – С. 71–76.
27. Benoist A. de. Between the Gods and the Titans / A. de Benoist. – Режим доступу: <http://home.alphalink.com.au/~radnat/debenoist/alain1.html>. – Назва з екрана.

O. Semenyaka

ERNST JÜNGER'S "NEW NATIONALISM" AS A METAPHYSICAL CODEX OF THE "NEW HUMAN TYPE'S"

The article examines conceptual origins of a German writer and philosopher Ernst Jünger's 'new nationalism' program, connected with 'new human type's' 'war experience' (Kriegserlebnis) and the phenomenon of front-line brotherhood, as well as reveals specifics of this novelty regarding classic modern ideologies and related political movements in interwar Germany.

Keywords: Ernst Jünger, Conservative Revolution, new nationalism, new human type, 'war experience' (Kriegserlebnis).